

Recenze

Práce tak může posloužit i jako podnět k další diskusi o povaze některých jazykových a řečových jevů.

Jindřich Kesner

RUSKÁ LITERATURA Z MNOHA POHLEDŮ A SLOVENSKÝMA OČIMA

PAŠTEKOVÁ, Soňa: *Proces, kánon, recepcia. Historiografické, translátologické a interpretační aspekty skúmania ruskej literatúry.* Veda, Bratislava 2013.

Oldřich Richterek a Anton Eliáš zaštitili svými posudky knihu již etablované a dobře známé slovenské rusistky, která je autorkou a spoluautorkou několika publikací; klíčové jsou přitom studie recepční a práce z moderní ruské literatury (Bunin, Andrejev. Jesenin. Štúdie s ruskej moderny a avantgardy, 1997; Moderné inšpirácie ruskej literatúry, 2006). Je to kniha v slovenských vědeckých poměrech již tradiční, tedy syntéza zdroje, recepce a interpretace, jež je typická nejen pro slovenské rusisty. Tyto postupy se rodily v několika kadlubech slovenské literární vědy a estetiky, v podstatě nejsilněji v tzv. Nitranského týmu, ale i dalších prouděních, včetně Ďurišinovy koncepce meziliterárnosti, k níž se však dnes zase tak mnoho Slováků nehlásí, i když Ďurišin je dosud jediným slovenským literárním vědcem se světovým renomé.

První oddíl je teoretický, ale jedná se paradoxně o literární historii a její pojetí. Patrná je tu zbytečně velká závislost na některých českých zdrojích, zejména když ony samy nejsou původní, stejně jako na podobných slovenských autoritách, tvářících se často jako vysoká, ideologicky vyztužená teorie, ale – jak se časem ukázalo – nijak objevná, spíše využívající metodologie a terminologie odjinud... Více plurality by ani v tomto oddíle neškodilo: teorií literárních dějin se dávno před Turečkem, Papouškem a Zajacem zabýval René Wellek¹, v slovenských literárněvědných časopisech (a není jich tolik) se nedávno objevily nové texty z této oblasti, máme tu mezinárodní pojetí zaštitěné Slovinci², na některé ruské práce autorka

¹ R. Wellek: *The Theory of Literary History.* Travaux de Cercle Linguistique du Prague 6, Praha 1936.

² Viz např. naši stať v tomto sborníku: *Literary History, Poststructuralism, Dilettantism and Area Studies.* In: *Kako pisati literarno zgodovino danes? Razprave.* Uredila Darko Dolinar in Marko Juvan. Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti

odkazuje. Na pluralitu historického přístupu k literatuře více ukazuje další podkapitola *Historismus a metodologická pluralita* a hlavně *Budúcnosť literárnej histórie*, nicméně chybí mi tu pojetí G. Pospělova a L. Černěcové, i když kontroverzní a asi obecněji nepřijatelné.

Z podkapitoly *Premeny estetického kánonu a čitateľská pamäť* bych poněkud polemizoval s tím, že realismus v ruské literatuře suploval funkce jiných, na Západě rozvinutých směrů, a proto získával některé originální vlastnosti – to asi nebyl hlavní důvod a implicitně na to odpovídám svým pojetím prae-post efektu.³ A navíc: každý literární směr je definovatelný určitými schematickými rysy, ale ty jej nejsou s to pokrýt v úplnosti: platí to však také o realismu středoevropském a západoevropském, stejně jako o různých fázích romantismu, jak o nich psal A. Eliáš.⁴

Druhý oddíl je v podstatě teoreticko-interpretací. Týká se to hned první studie o Buninově románu *Život Arseňjevův* a jeho žánrové identifikaci. Podle autorky je to moderní experimentální román, jenž představuje destrukci kompozičního schématu klasického románu. Ale ani lektura díla, ani autorčiny argumenty mě příliš nepřesvědčily: stírdání narativních úhlů je charakteristické i pro díla předcházejících epoch. Spíše bych je považoval za provokativní alternativu různých „životů“ opírajících se nepokrytě o evropskou tradici dostředivé (centripetální) prózy (D. Zatonckij) a nejednou o strukturu hagiografie a různě s ní pracující (Gorkého romány *Život Matveje Kožemjakina*, *Život Klíma Samgina* – nezapomeňme, jak byl Bunin s Gorkým v minulosti spjat a jak si byli blízcí a zároveň vzdálení – sem se později zařadil i k Samginovi polemický *Doktor Živago*; jinak řečeno: klíčem ke všemu je tu skrytá, znejasněná polemičnost a ovšem intertextovost této „biografic-

in umetnosti, Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede, Ljubljana 2003, s. 141–157, a v její anglické verzi *Literary History, Poststructuralism, Dilettantism, and Area Studies*. In: *Writing Literary History. Selected Perspectives from Central Europe*. Peter Lang Verlag, Frankfurt am Main – Berlin – Bern – Bruxelles – New York – Oxford – Wien 2006, s. 141–152. ISBN 3-631-53433-7.

³ Např. ve studiích *Paradoxes of Genre Evolution: the 19th-Century Russian Novel*. *Zagadnienia rodzajów literackich* 1999, 42, z. 1–2, s. 25–47; *О некоторых специфических чертах развития русской литературы*. *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity, Slavica Litteraria*, X 3, 2000, s. 27–41; v knize *Ruský román znovu navštívený. Historie, uzlové body vývoje, teorie a mezinárodní souvislosti: Od počátků k výhledu do současnosti*. Ed.: Jaroslav Malina, obálka, grafická a typografická úprava Josef Zeman – Tomáš Mořkovský, Martin Čuta, ilustrace Boris Jirků. Nadace Universitas, Edice Scientia, Akademické nakladatelství CERM v Brně, Nakladatelství a vydavatelství NAUMA v Brně, Brno 2005, 209 s. ISBN 80-7204-423-0; dále v publikaci (v tisku) *K teorii ruské literatury a jejím souvislostem* (2013).

⁴ Anton Eliáš: *Demiurg či reptající trstina? Lyrický subjekt v ruskej romantickéj, postromantickej a neoromantickej poézii*. Univerzita Komenského, Bratislava 2008. Viz naši rec: *Uvážlivá a citlivá knížka o ruské poézii*. *Novaja rusistika*, II, 2009, č. 1, s. 94–96.

Recenze

ké řady“). A spojování epiky a lyriky (s. 55) není po „poémě“ Mrtvé duše také ničím výjimečným: Bunin nepřestal být realistou zasaženým modernou a tím byli vlastně všichni patřící kdysi ke skupině Znanije.

V partii o symbolice města u Anny Achmatovové se asi slušelo komparatisticky připojit možná i Z. H(G)ippiusovou (v souvislostech primárně recepční práce si dovolím upozornit na relativně nový český generační překlad některých jejích básní⁵).

K nejsilnějším kapitolám patří studie o ruské antiutopické próze počátku 20. století, kde se berou v úvahu i novější výzkumy a publikace dosud neznámých textů (Brjusov): na rozdíl od této dystopie je současná ruská tzv. dystopie spíše fantasmagorickým obrazem duševního stavu jejích autorů.

Další oddíl je už přímo a explicitně recepční: psychologické drama Lva Tolstého není právě tím nejoblíbenějším útvarem; o to cennější je její překladatelské odkryvání, i když jde bohužel často o dramata sémanticky prvoplánová, přímočaře didaktická (s. 89). Výborný je výklad o „ztracené“ kapitole z Běsů *Stavroginova zpověď*: jde o známé téma, často polemicky traktované; autorka se správně přiklonila k její klíčivosti.

Na konci najdeme opět úvahovou kapitolu o významu recepce a překladu v tvorbě kánonu, právě v souvislosti s ruskou literaturou (Andrej Bitov, Venedikt Jerofejev). Téma kánonu nemám příliš rád, protože sám pojem je značně relativní a týká se více společenského modelování literatury než vlastní umělecké a estetické kreace, jež je mu často podřízena, i když někteří literární vědci mají kánon rádi (viz uvedenou literaturu). V tomto kontextu nám tu citelně chybí často tabuizované téma „moci v literatuře“, jak o ní zcela otevřeně psal Michail Berg.⁶

Nehledě na snahu o pluralitu, je výřez vědecké plochy, o niž se autorka opírá, přece jen užší, než bychom si mohli a měli přát: méně se tu počítá s klíčovou knihou české rusistiky, a to Hralovu Ruskou moderní literaturu⁷, na jejíž podněty by se dalo rozsáhleji a podrobněji reagovat.

V krátké recenzi jsme se věnovali spíše komplementární poznámkám a interpretačním a koncepčním alternativám: to je můj zvyk a tím se asi liším od popisně

⁵ Zinaida Gippiusová: Poslední básně. Přeložil Jakub Kostelník. Vydalo nakladatelství BB/art s. r. o. ve spolupráci s nakladatelstvím Jiří Buchal – BB/art v edici VERSUS, Praha 2005. Náš doslov: Poetika tísne: Zinaida Gippiusová a její básně o osudech Ruska, cit. d., s. 65–73.

⁶ М. Берг: Литературократия. Проблема присвоения и перераспределения власти в литературе. Кафедра славистики Университета Хельсинки, Новое Литературное Обозрение, Москва 2000.

⁷ Úspěšný pokus o směrovou a personalistickou historii moderní ruské literatury. Nad *Ruskou moderní literaturou* Milana Hraly (M. Hrala: Ruská moderní literatura 1890–2000. Karolinum, Univerzita Karlova, Praha 2007, 767 s.). Slavica Litteraria, roč. 11, č. 2, 2008, ISSN 1212-1509, s. 87–98.

a příliš diplomaticky zaměřených kolegů. Ale to nijak nesnižuje význam této velmi dobré knihy, v níž nejpodnětnější je propojení interpretace a teorie, to, co velmi dobře umí např. jedna ze zakladatelských osobností Nitranského týmu Tibor Žilka, a také to, že recepční hledisko, i když není monotematické, prostupuje všemi částmi knihy. Především tím je tato publikace zajímavá a přínosná.

Ivo Pospíšil

ПРАЗДНИК ВЕРБАЛЬНОЙ СВОБОДЫ

STĚPANOVA, L.: *Современный русский язык: праздник вербальной свободы. Současný ruský jazyk: triumf verbální svobody.* Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, Olomouc 2011, 90 s. ISBN 978-80-244-2953-3.

Překotné proměny veřejné i privátní komunikace v transformačním a posttransformačním období vývoje ruské společnosti (od konce 80. let 20. stol. do současnosti) jsou stále v centru pozornosti mnoha badatelů v oblasti jazykovědné i literárněvědné rusistiky. Ukazuje se totiž, že dynamika procesů probíhajících v současné ruštině je natolik živelná, všestranná a hluboká, že ve chvíli, kdy se objeví jakákoliv nová publikace na téma aktuálních procesů v současné ruštině, jsou již mnohé z těchto jevů považovány za běžné, či dokonce ustupující, vytěsňené ještě novějšími, a tudíž neaktuální. To ovšem jistě neznamená, že pokusy zachytit dynamiku současných jazykových procesů v celé jejich šíři a hloubce jsou marné, či dokonce zbytečné, naopak, každá další práce z této oblasti je odbornou veřejností netrpělivě očekávaná a vítaná, neboť pomáhá dotvářet postupně vznikající mozaiku jednotlivých řečových inovací v celistvý obraz proměn jazykového systému ruštiny posledního čtvrtstoletí.

Jedním z nejnovějších syntetizujících příspěvků k této problematice je publikace olomoucké rusistky Ludmily Stěpanové, která se tímto autorským počinem rozhodla alespoň částečně zaplnit mezeru v české rusistické produkci, a přiblížit tak především české odborné veřejnosti zejména výsledky předních ruských badatelů v dané oblasti, doplněné o vlastní postřehy a zasvěcené komentáře. Práce je tak pro českého čtenáře cenná především tím, že zde najde nejen základní souhrnné poučení o hlavních aktuálních procesech v ruské gramatice, slovní zásobě a frazeologii, ale také příležitostně (byť nesystematické) srovnání s obdobnými jevy v češtině. V tomto ohledu lze jen litovat toho, že v české rusistické produkci dosud chybí komplexněji pojatá srovnávací práce tohoto typu a publikace L. Stěpanové je